

XFTAP 14.35.07

С.С. Чункенова

*І.Жансүгіров ат. Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған, Қазақстан
(E-mail: Symbat_27.07@mail.ru)*

Жаңа білім беру жүйесіне үйлесімді мұғалім тұлғасы

Аңдатпа. Бұл мақалада бәсекеге қабілетті, рухани дүниесі бай шығармашыл мұғалім тұлғасының кәсіби іс-әрекеті мен жаңа тұрпатты мұғалім тұлғасының болмысы, оның мақсаттары мен міндеттері, оқу үрдісінде инновациялық әдістер мен технологияларды қолданудың тиімділігі туралы баяндалады. Жаңа заман мұғалімі- рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіс-тәсілге бай, зерттеушілік қабілеті жоғары, дидактикалық-әдістемелік, ақпараттық және басқа да құзиреттіліктің жоғары деңгейімен сипатталған рухани адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға болуы тиіс екендігі қарастырылды. Мұғалім тұлғасы жан-жақты сипатталып, жаңа тұрпатты мұғалімнің шешетін міндеттері мен оқытуының мақсаты берілді.

Мақалада отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс тапқан мұғалім тұлғасының кәсіби іс-әрекеті туралы пікірлері айтылады.

Түйін сөздер: кәсіби іс-әрекет, мұғалім тұлғасы, жаңа білім беру жүйесі, нәтижеге бағытталған іс-әрекет, шығармашыл тұлға, тәрбие.

DOI: [https:// doi org/ 10.32523/2616-6895-2019-128-3-100-104](https://doi.org/10.32523/2616-6895-2019-128-3-100-104)

Кіріспе. Мұғалім – мектеп ұжымының басты тұлғасы. Қай мектептің болсын, нәтижелі, жемісті жұмыс істеуі, түптен келгенде, сол оқу орнында еңбек ететін әр мұғалімнің өз міндетіне, қарым-қатынасына, көзқарасына тікелей байланысты. Мұғалім әрқашанда болашақ үшін қызмет етеді. Әр сыныпта ұстаз алдында отырған шәкірттерде сол болашаққа барар жол үстіндегі талапкерлер. Олардың әрқайсының мектеп қабырғасынан аттанып үлкен өмірге араласуы мен қоғамдық ортадан алатын орны, оған көзқарасы-өздерін оқытқан ұстаздарының берген білімінің, үлгі-өнегісінің, тәрбие тағылымының заңды жалғасы болатындығы айқын.

Зерттелуі. Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақстан Республикасының білім және ғылым қызметкерлерінің III съезінде сөйлеген сөзінде: «Жаңа формацияға жаңа педагог қажет» -деп атап көрсетті.

Бүгінгі ұстаз шәкіртіне ғылым негіздерінен мәлімет беріп қана қоймай, оны дүниежүзілік білім, ақпарат, экономика кеңістігіне шығуға, яғни қатаң бәсеке жағдайында өмір сүруге тәрбиелеу - нағыз ұстаздың ұстанымынан туындайтындығы шындық.

Жаңа талпыныс, жаңа ашылған жолдардың бірі – білім берудің жаңа жүйесінің жасалуы. Бұл педагогикадағы, тұтас педагогикалық үрдістегі өзгертулермен тығыз байланысты. Білім беру саласының барлық жағына жаңаша көзқарас, жаңаша қарым-қатынас (білім мазмұнын жетілдіру, жаңа базистік оқу жоспарына көшу, жаңа буын оқулықтары мен оқу-әдістемелік кешендерге көшу т.б.) жаңаша ойлау қалыптасуда.

Жастарға білім мен тәрбие берудің негізі болып саналатын жалпы білім беретін мектептердің педагогикалық үрдісін жақсарту бірінші кезектегі мәселе болса, бастауыш мектеп-мұның түп қазығы, бастауыш білімнің мемлекеттік стандарты және оны мектеп тәжірибесіне енгізуде шешуші орынды мұғалім қызметі алатыны анық.

Сонымен қатар, елбасы Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына арналған Жолдауында дамудың жеті басым бағытын айқындады, оларды жүзеге асыру әлемдегі бәсекелестікке қабілетті елдердің қатарына біздің еліміздің де қосылуына жол ашатын міндеттерді шешуге

мүмкіндік береді. Осындай ең өзекті басымдылықтардың бірі қазіргі білім беру мен озық ғылымды дамыту болып табылады. Білім беру жүйесі—бұл ұлттық мәдениеттің, ұлттық сана-сезімнің даму көрсеткіші болып отыр. Ол экономика, саясат, мәдениет саласындағы өзгерістерді бейнелеп қана қоймайды, сонымен бірге осы түбегейлі өзгерістерге белсенді ықпал етеді. Оқу-білім беру – жеке адамның әлеуметтік-экономикалық процесстерге еркін қосылуын қамтамасыз ететін басты жағдайлардың бірі. Бүгінгі таңда заман ағымына сай жас ұрпақтарды тәрбиелеуде ұстаздардың алдындағы жауапкершілік салмақтана түскендей [1].

Мақсаты. Қазіргі мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген мамандық шеберлігі қалыптасқан мұғалім қажет. Ол бір мезгілде әрі педагог, әрі психолог және оқу үрдісін ұйымдастырушы технолог бола білуі тиіс. Сонымен қатар, оқушының шектеусіз қабілетін дамыта алатындай білім берудің әлемдік кеңістігін құруға қабілеті бола білуі шарт. Бұдан мұғалімнің мамандық шеберлігі анықталады. Елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, оның мазмұнының түбегейлі өзгеруі, дүниежүзілік білім кеңістігіне енуі бүкіл оқу-әдістемелік жүйеге, оқытушылар алдына жаңа талаптар мен міндеттер қойып отыр. Әрбір сабақта оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін пайдаланып, қазіргі заманауи инновациялық технологияларды меңгеру білім сапасына елеулі әсер етуде. Яғни, қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп-үйрететін орта, оның жүрегі – мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс – оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау – әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды.

Негізгі бөлім. Бүгінгі таңда мұғалім тұлғасы деген мәселе өте өзекті болып отыр. Ол туралы ойшылдарымыз да, ғалымдарымыз да, қоғам қайраткерлері де ерекше мән беріп, түрлі тұжырымдар мен пайымдаулар жасаған. Солардың бірі – ұлтымыздың ұлы тұлғасы, алаштың біртуар қоғам қайраткері Жүсіпбек Аймауытов. Жүсіпбек Аймауытовтың ұстаз тұлғасын қалыптастыруға негіз болатын ой-тұжырымдарына назар аударсақ: «... Мұғалімдікке арналған адам жақсы оқытушы болу үшін өзіне тиісті нәрселерді мына ретпен үйренсе керек. Әуелі оқытудың мағлұмат жағымен, яғни дидактикамен, математикамен жақсы таныс болады. Сонан соң әрбір сабақ берушілердің оқыту ыңғайларын, әдістерін бақылап, қарап жүреді. Одан кейін жақсы ысылған оқытушыларының жетегімен, солардың алдында өзі сабақ беріп, күшін шамалайды. Бұны үлгі сабағы дейді, содан соң өз бетімен бала оқытуға кіріседі. Бірақ, оқыту—баланы ғана оқыту емес, баламен бірге өзі де оқу екенін есте естен шығармау керек.» [2].

Бүгінгі таңда білім беру жоғары технологиялық деңгейге көтерілуде. Осыған орай соңғы онжылдықта алуан түрлі педагогикалық жүйелер ұсынылып, нәтижесінде түрлі инновациялық типтегі мектептер пайда болуда. Педагогика мен психология ғылымында «педагогикалық технология», «білім беру технологиясы», «оқыту технологиясы», «тәрбие технологиясы», «тұлғаны дамыту технологиясы» т.б. ұғымдар кеңінен қолданылуда.

Білім беруді ақпараттандыру үрдісі мұғалімнің дайындық деңгейі мен мамандық сапасына үлкен талап қояды. Ол мұғалімнің өзін-өзі дамуына, өзіндік білім алуына және шығармашылық түрде өзіндік қызметтерін іске асыруға мүмкіндік береді. Сондықтан мұғалімдердің жаңа ақпараттық технологияны өз қызметтеріне еркін пайдалана білуі үшін және оқыту құралы ретінде пайдалану бағыттары бойынша білімдерін көтеру және қайта

даярлауда ақпараттық (технологияны) әлемде оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың негізгі құралдарын, жаңа әдістер мен формаларды кез келген уақытта таба білуіне мүмкіндік туғызды. Мұндай жағдайда педагог мамандар өзін-өзі дамытуға және өздігінен білім алуға мүмкіндік алады. Біздің бүгінгі мектеп партасында отырған шәкірттеріміз—баға жетпес ұлттық байлығымыз, еліміздің ертеңі. Ертеңін ойлаған әрбір азамат, дәлірек айтсам әрбір ұстаз, өз біліктілігін шыңдай түсуге міндетті.

«Мұғалім әдісті көп білуге тырысу керек. Оларды сүйеніш, қолғабыс есебінде қолдану керек» -деп А.Байтұрсынов атамыз айтқандай қазіргі мұғалімдер рухани байлықты бойына жинаған, заман ағысына сай біліммен қаруланған ой-өрісі жоғары, зерделі, жан-жақты дамыған маман болғаны жөн [3].

Бүгінгі студент – ертеңгі маман. Оқыту үрдісін басқарудың педагогикалық-психологиялық мәселелерін анықтауда педагог пен оқушылардың арасындағы қарым-қатынастарды ұйымдастыру мұғалімнің теориялық білімінің болуын қажет етеді. Осыған орай, бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі бөлімдерінде жаңа мазмұн, оны оқыту әдістемесін студенттерге игертудің түрлі жолдары іздестірілуде.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді зерттеу мұғалімнің инновациялық іс-әрекетіне байланысты мәселелер жан-жақты қарастырылғанын көруге мүмкіндік тудырып отыр. Жүйелі бағыттылық зерттеулерде инновациялық іс-әрекет креативті парадигманың жеке бас, регулятивтік-коммуникативтік және қорытынды жүйе бөлшегін талдауда анық айқын қарастырылады. Осылайша, бастауыш мектеп мұғалімі қазіргі қоғам талаптарын ескеріп, өзінің алдына педагогикалық міндеттерді қоя және шеше білетін, оқыту мен тәрбиенің озық технологияларын меңгерген, білім беру процесін басқара алатын, тәжірибеде педагогикалық ситуацияларды оқушы тұлғасының дамуына бағыштап жобалай және жүзеге асыра алатын бәсекеге қабілетті, шығармашыл жаңа тұрпатты мұғалім болуы қажет. Ал жаңа тұрпатты мұғалім-заманауи педагогикалық құралдардың бүкіл әлеуетін меңгерген, инновациялық технологиямен қаруланған, өзін-өзі жетілдіруге үнемі ұмытылып отыратын, рухани дамыған, шығармашыл, креативті, интеллектуалды тұлға, білікті маман.

Жаңа тұрпатты мұғалімнің шешетін міндеттері төмендегідей:

- Жаңаша ойлауға, таным және өзіндік ұйымдастыру әдістеріне оқыту;
- оқушыны есікке дейін алып келіп, қолына кілітті беріп, сол құралды қалай падалану керек екендігін үйрету. Білім дүниесіне оқушының өзінен басқа ешкімнің де кіре алмайтындығын еске сақтау;
- оқушыны өзін-өзі ұйымдастыруға үйрету, өз бетінше өмір сүрудің нақты жолдарын көрсету: өзін-өзі тану, өзін-өзі зерттеу, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі белсендіру, өз бетінше білім алу, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру;
- Оқушының барлық ішкі әлеуетін ашуға және оған шығармашылықтың шыңына шығуға көмектесу.

Мұғалім оқытуының мақсаты мынадай:

- білім беру аймағының пәндік және негізгі мақсаттарын ескере отырып, оқу үрдісінің нақты мақсаттарын жобалау;
- оқу үрдісінің оқу материалдарын игеруді ұйымдастыруда міндеттер кешенін шешуге бағдарланған білім беру стандартының талаптарына сәйкес құрастыру;
- оқу материалдарын даярлау және іс жүзінде іске асыруға ақпараттық ортаның әлеуетін пайдалану;
- оқушының оқу материалын игеруінің тұлғалық-әрекеттік бағыттылығын реттеу;
- оқушының дамуын ұйымдастыру үшін толыққанды жағдай жасау;
- құзіреттілік түрінде жеке қол жеткізген нәтижелеріне жағымды эмоция туғызу, қолдау көрсету және психологиялық жағымды орта құру [4].

Жаңа тұрпатты мұғалім оқу-тәрбие үрдісіне инновациялық технологияны енгізе

алатын, қажетті өзгертулерді, түзетулерді жасай алатын, өз білімін толықтырып отыратын ұдайы ізденіс үстіндегі инновациялық-технологиялық іс-әрекетті меңгерген маман болуы тиіс, ал ол инновациялық ғылым мен білім арқылы болашақ мұғалімнің интеллектуалдық-технологиялық әлеуетін қалыптастыруды көздейді. Осыған орай В.А.Сластенин мен Л.С.Подымова инновациялық іс-әрекетті шығармашылық пен кәсіпшіліктің сәйкестілік тұрғысынан қарастырады. Авторлардың айтуы бойынша, инновациялық іс-әрекет мәнін акмеологиялық тұрғыдан талдау мұғалімнің жеке бас дамуының заңдылықтарын түсінуге мүмкіншілік туғызады.

Бастауыш сынып мұғалімінің инновациялық іс-әрекеті құрылымын қарастырған кезде, «инновация» және «педагогикалық іс-әрекет» деген негізгі түсініктердің мәнінің мағынасын талдауды қолдану керек деген ғалымдардың (В.А.Сластенин, Л.С.Подымова) ой-пікіріне қосыламыз. Белгілі зерттеушілердің (А.А.Бодалев, Ф.Н.Гоноболін, В.А.Кан-Калик, С.В.Кондратьева, Н.В.Кузин және т.б.) еңбектерінде педагогикалық іс-әрекеттің құрылымы туралы түсінік жан-жақты қарастырылған. Олар мұндай қасиеттерге жатқызатындары: жалпы және кәсіби мәдениет, педагогикалық бағдарлылық, моральдық қасиеттер, дидактикалық қасиеттер, ерік қасиеттері, сөйлеу қабілеттері, ұйымдастырушылық, коммуникативтік, педагогикалық елестету.

Бұл ғалымдардың еңбектерінде іскерліктің екі үлкен тобы жіктелгені көрсетілген: операциялық және жеке бас. Бірінші топ білім беру үрдісіне жататын болса, екінші балалармен, ата-аналармен, мектеп оқушысымен нәтижелі қарым-қатынас құруға қажетті әлеуметтің және жеке бас іскерліктері жатады. И.Ф.Исаева, И.М.Шиянова, А.И.Мищенконың зерттеулерінде инновациялық іс-әрекеттің құрылымында іс-әрекеттің жеке бас және операциялық аспектілердің өзара байланысы қарастырылады [5].

Қорытынды. Қорыта келе, жеке тұлғаны қалыптастырудағы шешуші факторлардың бірі – тәрбие. Тәрбие – өсіп келе жатқан жас ұрпақты өмірге даярлаудың барлық жағын қамтитын, жеке тұлғаны ғасырлар бойы жиналған адамзат тарихындағы тәжірибені игертіп, біліммен жарақтандыруға бағытталған қоғамның талап-тілегіне тәуелді күрделі үдіріс. Тәрбиенің қоғамдық ортаның объективті, субъективті факторларына тәуелді болуы, жеке адам дамуы мен тәрбиенің байланыстылығы, тәрбиеленушілердің іс-әрекетін қоғамға пайдалы етіп ұйымдастыру. Бізге бұрыннан белгі болып келген тәрбиенің ұйымдастырушылары: отбасы – ата-ана, балабақша – тәрбиеші, мектеп – мұғалім. Жеке тұлға тәрбиесін қоғам талабына сай етіп ұйымдастыру бастауыш мектеп мұғалімдеріне де жаңаша талап қояды. Жеке тұлғаның қалыптасуына үлкен ықпал ететін тұлға мұғалім – тәрбие көзі. Жоғарыда аталып кеткен қасиеттерге ие тұлғаны қалыптастыру үшін мұғалімнің кәсіби қасиеттері, икемділіктері жаңаша қырынан сипат алуы керек деген ой туады. Ендеше, бүгінгі білім мен білік бәсекелес заманда ұландарымыздың биіктен көрінуіне күнделікті ісіміздегі жаңашылдығымыз арқылы, жан-жақты берген тәрбиеміз арқылы қол жеткіземіз. ХХІ ғасыр – білімділер ғасыры. Ендеше бізге ой өрісі жоғары дамыған, зерделі, жан-жақты дамыған, парасатты ұрпақ керек екенін бір сәтте естен шығармағанымыз жөн.

Әдебиеттер тізімі

1. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. URL: https://www.inform.kz/kz/kr-prezidentinin-kazakstan-2050-strategiyasy-kalypaskan-memlekettin-zhana-sayasi-bagyty-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy_a2518877 (Қаралған күні: 5.03.19).
2. Аймауытов Ж. Психология. – Алматы: «Рауан», 1995. – 312 б.
3. Тарихи тұлғалар. Танымдық-көпшілік басылым. Мектеп жасындағы оқушылар мен көпшілікке арналған. Құраст: Тоғысбаев Б.- Алматы: «Алматы кітап» баспасы, 2009. – 78 б.
4. Шалавина Т.И. Твоя профессиональная карьера: учебник для общеобразовательных учреждений / Под ред. С.Н. Чистяковой, Т.И. Шалавиной. - М.: Просвещение. - 1998. – С.191
5. Аверин В. Психология личности. Учеб. пособие. – СПб.: Изд-во «Михайлова», 2001. – 57 с.

С.С. Чункенова

Жетысуский государственный университет им. И. Жансугурова, Талдықорган, Казахстан

Личность учителя в новой системе образования

Аннотация. В данной статье показана конкурентоспособная, духовно богатая творческая личность учителя в профессиональной деятельности, а также цели, задачи, сущность личности учителя новой формации. Рассматриваются инновационные методы и технологии и их эффективное применение в учебном процессе. Учитель нового времени должен быть духовно нравственной, граждански ответственной, активной, грамотной, творческой личностью, способной к рефлексии, обладающей способностью к самореализации, высокими исследовательскими способностями, имеющей высокий уровень дидактико-методических, информационных и других компетенций. Подробно описаны цели и задачи обучения, решаемые учителем новой формации.

В статье также приводятся мнения о профессиональной деятельности личности учителя, отраженные в трудах отечественных и зарубежных ученых, педагогов, психологов.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, личность учителя, новая система образования, деятельность, ориентированная на результат, творческая личность, воспитание.

S.S. Chunkenova

Zhetysu state University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Teacher's personality in the new education system

Abstract. This article shows the competitive, spiritually rich creative personality of the teacher in professional activities and goals, objectives, essence of the personality of the teacher of the new formation. Innovative methods and technologies and their effective application in educational process are stated. The teacher of the new time should be spiritually moral, civic responsible, active, competent, creative person, capable of reflection, rich ability to self-realization, possessing high research abilities, characterized by a high level of didactic - methodical, information and other competencies. The goals and objectives of training, solved by the teacher of the new formation, are described in detail.

The article also provides opinions on the professional activity of the teacher's personality, reflected in the works of domestic and foreign scientists, teachers, psychologists.

Keywords: professional activity, teacher's personality, new education system, result-oriented activity, creative personality, education.

References

1. KR Prezidentinin «Kazakstan-2050» strategijasy kalyptaskan memlekettin zhana sajasi bagyty» atty Kazakstan halkyna Zholdauy [Message from the President of the Republic of Kazakhstan - Leader of the Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Kazakhstan-2050 Strategy: A New Political Course for a Successful State"] Available at: https://www.inform.kz/kz/kr-prezidentinin-kazakstan-2050-strategiyasy-kalyptaskan-memlekettin-zhana-sajasi-bagyty-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy_a2518877 (Accessed: 5.03.19).
2. Аймауытов Ж. Психология [Psychology]. («Rauan», Almaty, 1995, P. 312).
3. Togysbaev B. Tarihi tulgalar [Historical figures] Cognitive public edition. School-aged students and the public («Almatykitap baspasy», Almaty, 2009, P. 78).
4. Shalavina T. Tvoja professional'naja kar'era [Your professional career] Textbook for educational institutions. Under the editorship of S. N. Chistyakova, T. Shalavina («Prosveshhenie», Moscow, 1998, 191 p.).
5. Averin V. Psihologija lichnosti [Psychology of personality]. Tutorial (Publishing House «Mikhailov», Sankt-Petersburg, 2001, 57 p.).

Автор туралы мәлімет:

Чункенова С.С. - 2 курс PhD докторанты, І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, педагогика және психология факультеті, оқыту және тәрбиелеу әдістемесі кафедрасы, Жансүгіров көш., 187а, Талдықорған қ., Қазақстан.

Chunkenova S.S.- 2nd year PhD student of the Zhetysu state university named after I.Zhansugurov, Department of Pedagogy and psychology, Faculty of methods and education, Zhansugurov str., 187a, Taldykorgan, Kazakhstan.